

Sažetak

Petar Šimunović, Zavod za jezik, Zagreb
UDK 801.3.3:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 18. listopada 1983.

Brijuni

In this article the author explains that in Standard Croatian the islands Brioni should be named Brijuni, as they have been called in Croatian for centuries.

OČALE ILI NAOČALE ?

*Vladimir Loknar

Naziv naprave što je stavljamo *na oči* ili *pred oči*, unatoč svojoj čestoj i širokoj upotrebi, ima više svojih likova pa se ne snalazimo kad želimo izabrati najbolji i najpraktičniji da bude standardan.

To je zapravo medicinski i tehnički naziv, ali je vrlo učestao u običnu govoru i pisanoj riječi, no tek se u novije vrijeme nastoji izabrati i ustaliti i latinski i narodni naziv za tu napravu.

Latinskih naziva nemamo mnogo i oni se ne upotrebljavaju često. Recept za *očale* obično se piše nemedicinskom stručnjaku pa se onda i naziv piše na našem jeziku. Već je zastario latinski naziv *vitrum oculare bipartitum*, pa ga mnogi liječnici i ne prepoznaju. Drugi se naziv javlja npr. u Nemičića (1913) u liku *vitra ocularia*, kad i za tamne, *škure očale* kaže *vitra ocularia fusca*. No čini se da smo se zaustavili na latinskom nazivu *ocularia* kako ga upotrebljava i naša medicinska enciklopedija. Dakako, na taj naziv nema monopol samo čovjek. Ivo Babić i Slavko Pavešić u Terminologiji veterinarske i humano-medicinske parazitologije (Zagreb, 1960) taj naziv ponašuju: *ocularia-okularije*, kako se još nazivaju *očne ploče* u grinja.

U našem receptu za *očale*, što ga izdaju „Narodne novine“, Zagreb, pod brojem UT-V-199, nalaze se samo narodni nazivi za tu napravu. Naslov je recepta *Recept za naočale*: na njemu je naziv *naočale* otisnut dva puta, a naziv *naočari* pet puta. Zanimljivo je da je ta tiskanica zaštićena, a to nije loše (da se ne bi previše umnožavala), s obzirom na nepotrebnu upotrebu dvaju naziva za *ocularia*.

U našem poznatom udžbeniku „Oftalmologija“ (Zvonimir Pavišić, 1957, str. 112) imamo naziv *naočari*, pa nas vjerojatno stoga i Medicinska enciklopedija (2. izd.) s natuknice *očale* (!) upućuje na natuknicu: *Naočari* (sinonim *očale*; lat. *ocularia* (...) tal. *occhiali*...)

Kad smo već kod izdanja JLZ, spomenimo da novija izdanja daju prednost nazivu *naočale* (npr. Leksikon JLZ, Opća enciklopedija JLZ, 3. izd.).

Da nas nije pretekao talijanski naziv *occhiali*, možda bismo sada imali „konjski“ ili sličan naziv, tj *naočnjaci* (kožne ploče koje stoje bočno od očiju i štite konja od bočnih uznemirenja) ili *naočnici* (*naočnik* je naš naziv za monokl).

Ali počnimo iz početka. Petar Skok u svojem Etimologijskom rječniku (II/541) navodi: *očali*, *očalji*, *očale* itd. Pri tome kaže: „Kako je veza s našom riječi *oko* dana i mletačkim oblikom, posuđenica se adaptira našem jezičnom shvaćanju s pomoću prefiksa *na-*...”

Slavko Pavešić i suautori u svojem su *Jezičnom savjetniku s gramatikom* (1971) iscrpni pa natuknicu *naočale* i *naočari* upućuju na natuknicu: „*očale*, gen. očala, dat. očalama (mn. ž.r.) i *očali*, gen. očala, dat. očalima (mn. m.r.) i *očari*, gen. očari i očara, dat. očarima (mn. ž.r) pored *naočale*, gen. naočala, dat. naočalama, *naočare* i *naočari*, gen. naočara i naočari, dat. naočarima (mn. ž.r.). Sve su to likovi potekli iz tal. riječi *occhiali*, manje ili više izmijenjene pod utjecajem naših riječi *oči*, *na oči*, i podjednako su u upotrebi u govornom i književnom jeziku, i to oblici sa *-l-* na zapadu, oblici sa *-r-* na istoku”.

Dakle, dovoljno dug i *bogat* citat da nas zbuni i terminološki dezorijentira.

Ipak, taj nas citat upućuje na prevladavanje oblika, odnosno naziva sa *-l-*. A uzimajući u obzir Skokovu napomenu o našem jezičnom shvaćanju i predmetku *na-*, vjerojatno se to i čini razlogom koji je urednike novijih izdanja JLZ i lektore nekih naših novina naveo da se odluče za češću upotrebu naziva *naočale*.

No čini se da nije svuda tako. Preoblike tuđica takvog tipa nisu česte i one teško prodiru u govore koji su već spontano preuzeli tuđicu, i to u lakšem i također prihvatljivom književnom obliku. Lik *očale* prevladava, naime, u svim našim govorima (npr. i Belosteneć ima samo *ochdi*, tj. očali: *ochali mladoga vida*), pa taj lik ulazi u terminološki izbor zbog svoje jednostavnosti, kao npr. u veliki Dapčev Tehnički rječnik (II/690) koji ima samo naziv *očale*.

Zato i nije čudno što još ima neodlučnosti u izboru književnog i terminološkog standarda. Tako u Vjesniku od 29. 10. 1982. (str. 2) čitamo naslov *Oči i naočale*, a u članku na str. 11. *naočare* i *očale*. Tjednik Danas (12. 4. 1983, str. 68) manje je neodlučan, pa je u članku *Bacite naočale* najbliže standardnom i terminološkom rješenju: u nevelikom tekstu upotrebljava samo dva naziva, i to upravo dva posljednja između kojih bismo još trebali birati: naziv *naočale* upotrebljava pet puta, a naziv *očale* čak petnaest puta!

Čini se da je tu još neodlučnost u izboru između praktičnosti i ljepote. Ali ne bi trebalo biti problema kada se u općem književnom jeziku, posebno u lijepoj književnosti, u novije vrijeme sve više upotrebljava naziv *naočale* (mn. ž.r. – plurale tantum), i to s razloga što se tada služimo uglavnom nominativom, a bez potrebe za drugim padežima ili terminološkim izvedenicama.

Drugo je potrebna jednostavnost i laka tvorba izvedenica koja se traži u tehničkom jeziku, odnosno terminologiji. Za takve potrebe mogli bismo zanemariti složeniji i možda ljepši naziv *naočale*, a odlučiti se za jednostavniji i uvreženiji naziv *očale* (mn. ž.r. – ove *očale*), G. očālā, D očalama itd. Pridjev je također jednostavan: *očalni*: *očalna stakla*, *očalni pribor*, *očalni okov*, *očalni okvir*, *očalna kutija* itd. To su svakako bolji nazivi nego *naočalna stakla* ili *stakla za naočale*, *naočalni okvir* ili *okvir za naočale*, *naočalna kutija* ili *kutija za naočale* itd.

Dakle, uz latinski naziv *ocularia*, u medicinskom odnosno tehničkom nazivlju najbolje bi bilo upotrebljavati samo naš naziv *očale* (mn. ž.r.) i njegov pridjev *očalni*.

U nekim rječnicima nailazimo i na obrtnika koji pravi ili popravlja očale: *očalar*. No nekima je ljepši naziv *optičar*, koji popravlja i mikroskope, fotoaparate, dalekozore i sl.. iako se naše „optičke“ radionice bave gotovo isključivo *očalama*, a u njima rade samo *očalari*.

Dakako, do takva prijedloga ili izbora između *očālā* i *naočālā* ne bismo mogli doći, a da nismo proučili i prvi iscrpniji članak o tom problemu. To je članak „Kojega je roda riječ naočari?“, a napisao ga je Bratoljub Klaić u časopisu Jezik, XVI. godište. Svakako da su se i ovdje citirani autori upoznali sa šarenilom i zbrkom oko mnoštva likova i roda naziva *očale*, koja traje već stotinu godina, i koju je Bratoljub Klaić opširno obradio u spomenutomu članku.

Svoj članak Bratoljub Klaić započinje zanimljivom konstatacijom: „U ‚Vjesniku u srijedu‘ od 14. listopada 1953. objavljen je članak ‚Naočari – izum prije 4000 godina‘, iz kojega čovjek može naučiti svašta o tom predmetu važnom za gledanje, samo nikako ne: kojega je roda riječ naočari.“

Pisac utvrđuje da imamo jedanaest likova te riječi: „... *očale*, *očali*, *očali*, *očari*, *očala*, pa *naočari*, *naočali*, *naočare*, *naočale*, *naočali*, *naočari* – sve skupa čas u muškom, čas u ženskom, pa čak jedanput i u srednjem rodu.“

Kako iz svoje prouke i na temelju iznesenih potvrda pisac ne može donijeti neko konačno rješenje, on se u završetku članka ovako opredjeljuje:

„Povući iz svega ovoga zaključak i odsjeći, koji je oblik pravilan, dosta je teško. Jedna anketa, koju sam proveo među svojim slušačima na Akademiji za kazališnu umjetnost, dala je veliku prednost obliku *naočale* f. pl. t., kako ima Benešić i kako se većinom govori u zagrebačkim štokavskim i poštokavljanim krugovima, premda oba naša pravopisa u neku ruku vojuju za oblik *naočari* kao imenicu ženskoga roda plurale tantum (i premda se ona zmija zove *naočarka*, a ne *naočalka*).“

Mislim da su sada podjednako razložito obrađena i predložena dva najbolja naziva: *očale* (ž.r. mn.) i *naočale* (ž.r. mn.). A i čini se da su već danas ta dva naziva u pretežnoj upotrebi. Hoćemo li se sada zadržati na oba, s jednim u stručnom nazivlju, možemo postići dogovorom ili ćemo to prepustiti praksi kako bi vjerojatno samo jedan postao standardan.

S a ž e t a k

Vladimir Loknar, Jurema, Zagreb

UDK 801.316:642.1:808.62, Izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 6. rujna 1983.

Očale or naočale

In modern standard Croatian several similar forms are used for a pair of glasses, but two dominate: *očale* and *naočale*. — The author discusses which of the forms should be accepted as standard.